

УДК 159.923:159.942
© С.В. Карпнко, 2019
orcid.org/0000-0002-4046-0410
<http://doi.org/10.5281/zenodo.2559617>

КАРПЕНКО Євген Володимирович

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Львівського державного університету внутрішніх справ,
докторант кафедри соціальної психології та психології розвитку
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

**СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ**

У статті здійснено теоретичний аналіз сучасних підходів до вивчення емоційного інтелекту (EQ) особистості. Встановлено, що класичний погляд на EQ передбачає уявлення про локалізацію емоцій в структурі головного мозку, необхідність їх підпорядкування раціональному мисленню та здебільшого досліджує функціонування EQ на поведінковому рівні. Згідно з ним емоції виникають внаслідок дії екстра- чи інтернальних стимулів, на які особистість, використовуючи мозкові структури, змушена реагувати. Постнекласичний підхід робить акцент на конструюванні емоцій особистістю, що має неврологічне підґрунтя. Воно полягає в діяльності інтероцептивної і контрольної мереж головного мозку. З'ясовано, що цей підхід чутливіший для експлікації аксіологічного вектору EQ, компоненти якого – організмичне чуття і емоційна компетентність – є механізмами розуміння та інтерпретації відповідно.

Ключові слова: *особистість, емоційний інтелект, життєздійснення, розуміння, інтерпретація, дискурс, організмичне чуття, емоційна компетентність.*

Постановка проблеми. В епоху постмодернізму, коли зростає кількість міжособистісних інтеракцій, змінюються їх виміри (від безпосереднього спілкування до взаємодії через соціальні мережі та ЗМІ), що неминуче позначається як на процесі формування особистості, так і на виборі нею траєкторії власного життєвого шляху, все більш актуальним стає питання налагодження якісного контакту з собою. Адже такий контакт дозволяє зрозуміти та усвідомити власні інтенції, потреби і бажання, налагодити конструктивні стосунки зі Світом, а також ефективно презентувати себе в ньому. Саморозуміння постає ключем до взаєморозуміння, а відтак і впливає на практики

конструювання міжособистісного та ширших соціальних дискурсів.

Розвиток само- і взаєморозуміння, а також розгортання суб'єктного потенціалу особистості уможливорюється завдяки емоційному інтелекту. Його дослідження хоч і відносно недавно стало предметом наукового інтересу у психології, проте вже встигло не тільки набути популярності серед науковців і практиків, але й укоренитися в буденній свідомості. Це й не дивно, адже емоції пронизують усі сфери життя людини, і від їх конструювання, розуміння, усвідомлення, коригування та спрямування залежить осмисленість буття, вибір і торування конгруентної ідентичності особи траєкторії життєвого шляху, побудова «здорових» стосунків із собою, навколишніми людьми і світом, досягнення успіху тощо.

Таким чином, підвищений інтерес до емоційного інтелекту зумовлює збільшення кількості та якості його досліджень, сприяє появі плюралізму думок та водночас вимагає структурування поглядів на цей феномен з огляду на домінуючу в сучасній науці постнекласичну раціональність. Вона, на думку В. С. Стьопіна (2000), дозволяє враховувати співвіднесеність отримуваних знань про об'єкт не тільки із засобами, але й ціннісно-цільовими структурами діяльності. Отже, постнекласична раціональність дозволяє розглянути феномен емоційного інтелекту з аксіологічної точки зору, що безумовно розширює діапазон його досліджень та створює сприятливе тло для вивчення його ролі у процесі конструювання й торування суб'єктом свого життєвого шляху в сучасному неоднорідному і нелінійному соціальному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі наукові пошуки в сфері психології емоцій не тільки не призвели до кристалізації єдиного розуміння змісту емоційного інтелекту (EQ), але й розходяться у назві зазначеного феномену. Адже крім терміну «емоційний інтелект» (Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Дж. Мейер, П. Селовой та ін.) поширені також «емоційна грамотність» (К. Штайнер), «емоційна компетентність» (К. Саарні), «міжособистісний» і «внутрішньоособистісний» інтелекти (Г. Гарднер), «соціальний інтелект» (Е. Торндайк, Дж. Гілфорд). К. Штайнер називає емоційну грамотність «емоційним інтелектом, сфокусованим на любові» (Штайнер, 2016, с.27). Решта ж учених здебільшого сходяться на думці, що EQ передбачає уміння ідентифікувати та усвідомлювати як

власні емоції, так і емоції партнера та спрямовувати їх у конструктивне русло. При цьому дослідження емоційного інтелекту ґрунтуються здебільшого на ідеї про те, що емоції потребують контролю з боку розуму, без якого вони загрожують успішному функціонуванню особистості (Г. Г. Гарськова, Д. Гоулман, Дж. Мейер, Е. Л. Носенко, П. Селовей та ін.). Таким чином, когнітивна сфера здійснює контроль над емоційною, Супер-Его над Ід, «людське» начало регулює «тваринне». Це сприяє орієнтуванню людини у внутрішньому і зовнішньому світі, налагодженню само- і взаєморозуміння, а також досягненню нею успіху в житті. До того ж основний фокус уваги вчених зміщений на дослідження особливостей функціонування EQ на поведінковому (симптоматичному, актуальному) рівні, якщо послуговуватись термінологією Н. Пезешкіана (2007). Однак при цьому практично ігнорується базовий рівень, який містить у собі базові емоційні установки, сценарії, драйвери і заборони особистості, її систему ціннісних орієнтацій, які формуються на ранніх стадіях онтогенезу і неминуче використовуються в процесі конструювання нею власного життєвого шляху. Зрештою, однобічне трактування емоцій як наслідку впливу екстра- чи інтрапсихічних факторів, який загрожує повноцінному функціонуванню особистості, нівелює їх значення в контексті життєздійснення.

Слід також зазначити, що більшість учених приділяє основну увагу функціонуванню емоційного інтелекту в сферах Тіла (неврологічні дослідження та робота з психосоматичними розладами: Дж. Леду, Д. Дубравін та ін.), Діяльності (дослідження ролі EQ в досягненні успіху: Г. Гарськова, Д. Гоулман, Дж. Мейер, П. Селовей), Контактів (уміння взаємодіяти з іншими: Д. В. Люсін, К. Штайнер). Схожого висновку доходить М. Шпак, котра на підставі аналізу наукових джерел з теми EQ виокремлює його стресозахисну, адаптивну, рефлексивну та регулятивну функції (Шпак, 2011, с. 286). Однак все ще мало дослідженим залишається ціннісна функція EQ, що репрезентує запропоновану Н. Пезешкіаном (2007) сферу Сенсів. Цим самим нехтується не тільки аксіологічний потенціал емоцій, але і їхня роль у конструюванні як самої особистості, так і її соціальної реальності. З точки ж зору постнекласичної раціональності емоції виникають не стільки внаслідок дії якихось факторів, скільки зумовлюються панівним дискурсом і водночас формують його.

Такі суперечності в трактуванні природи емоцій характерні не тільки для психології, але й неврології. Вони є відображенням панівного наукового світогляду авторів, які, керуючись принципом прихильності до певної парадигми, відповідним чином інтерпретують результати своїх досліджень. Утім, наразі явно більшої популярності набув саме класичний погляд на емоції та EQ, що дисонує з психологією постмодерну. У зв'язку з цим **метою статті** є теоретичний аналіз феномену емоційного інтелекту з точки зору постнекласичної раціональності задля виокремлення в ньому аксіологічного компоненту, який відіграє активну інтенціональну роль у процесі життєздійснення особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Апологети класичного погляду на емоційний інтелект опираються на теорію «триєдиного мозку» П. МакЛіна, яка виокремлює рептильний мозок (стовбур мозку), лімбічну систему і неокортекс. Усі вони мають еволюційне походження і різне функціональне призначення. Вважається, що першим у ході еволюції сформувався стовбур мозку, що являє собою «набір регуляторів, запрограмованих підтримувати організм у робочому стані та реагувати так, щоб забезпечити його виживання» (Гоулман, 2018).

Лімбічну систему загалом та мигдалеподібне тіло зокрема прихильники класичного погляду на EQ вважають центром «емоційного мозку», який забезпечує миттєве реагування на фактори зовнішнього середовища, характеризується швидкістю і силою афекту, що домінує над логічним мисленням.

Неокортекс, або кора головного мозку, – це «домівка мислення, там розташовані центри, котрі збирають і опрацьовують інформацію, що надходить від органів чуття» (Гоулман, 2018). Таким чином кора інтерпретує сигнали ззовні й формує реакцію на них. Однак що сильнішим і несподіванішим є зовнішній подразник, то більш імовірно, що сигнал про нього швидше надійде до мигдалини, аніж до неокортексу, зумовивши тим самим миттєву і неусвідомлену емоційну реакцію.

З огляду на сказане, головним завданням EQ є зробити ці емоційні реакції більш підконтрольними та організувати таким чином мислення людини, щоб вона вміла їх усвідомлювати і використовувати для досягнення успіху в міжособистісній взаємодії. Проте такий погляд на емоції загалом та емоційний інтелект зокрема перетворює особистість на раба зовнішніх чи

внутрішніх обставин, які мало залежать від неї. Емоції постають реакцією на сторонні стимули, самі потребують контролю і в разі його відсутності становлять загрозу. Особистість у цій ситуації спроможна тільки навчитися ідентифікувати, регулювати і спрямовувати свої і чужі емоції в конструктивне русло. Звісно, що це немало. Але в такому разі на другий план відходить її роль у конструюванні власних емоцій, які проявляються не стільки на актуальному, скільки на базовому (здебільшого несвідомому) рівні.

Роль суб'єктності особистості в конструюванні своєї емоційної сфери і життєвого шляху розглядається в площині постмодерної логіки. Про це свідчать і останні дослідження в галузі неврології та психології емоцій. Так, автор теорії конструйованих емоцій Л. Ф. Барретт доводить, що людина є їх творцем. Звідси можна зробити висновок, що конструювання не тільки своїх емоцій, але і світогляду, і життя загалом є функцією головного мозку. «Та чи інша емоція є витвором вашого мозку з того, що означають відчуття вашого тіла стосовно того, що відбувається навколо» (Барретт, 2018, с.64). Отже, мозок не просто реагує на сигнали зовнішнього світу, наслідком чого постають емоції. Він активно конструє власні емоції та здійснює вибір, перевіряючи відповідність минулого досвіду екстернальним подразникам. Таке конструювання здійснюється здебільшого несвідомо і має неврологічне підґрунтя у вигляді діяльності інтероцептивної і контрольної мереж головного мозку, що балансують «бюджет» нашого тіла.

Л. Ф. Барретт (2018) на підставі численних досліджень доводить, що передбачення є чи не основною функцією мозку. Працюючи в «пасивному режимі», він регулює роботу внутрішніх органів і систем організму, прогнозуючи необхідні енергетичні витрати. У такий же спосіб відбувається й прогнозування витрат, пов'язаних із функціонуванням психіки. При цьому інтероцептивна мережа «розраховує бюджет тіла» на підставі аналізу минулого досвіду і вибору найбільш вдалого щодо актуальної ситуації відповідника, а контрольна – звіряє це передбачення з реальністю. Так, людина конструє випадок страху на підставі вже наявного в у неї поняття «страх». Останнє закріпилося шляхом засвоєння нею базових емоційних установок референтних осіб дитинства, а також завдяки мові як одному із засобів трансляції досвіду, знань, цінностей тощо.

Такий погляд на діяльність мозку узгоджується з поняттям «особистість» і «суб'єкт». Перша є психосоціальною якістю, що «складається зі ставлень до оточуючого світу, інших людей і самого себе...», формується в соціумі й проявляється в ньому (Горностай, Титаренко, 2001, с.67). Суб'єкт же являє собою «здатність особистості ініціювати і здійснювати практичну діяльність, спілкування, поведінку, пізнання, споглядання та інші види специфічно людської активності...» (Горностай, Титаренко, 2001, с.129). Таким чином, як мозок, передбачаючи бюджет тіла, конструює емоції, так і особистість конструює себе у взаємодії з соціумом, а суб'єкт – реалізує ціннісно-сміслові установки в діяльності. З іншого боку, як специфічні нервові зв'язки в мозку, так і особистість і суб'єкт формуються під впливом панівного дискурсу, базових емоційних установок, сценаріїв, драйверів і заборон, засвоєних від референтних осіб.

Таким чином, знаходять своє підтвердження вихідні методологічні конструкти наративної психотерапії: постмодернізм і соціальний конструктивізм. Крім того, новітні відкриття в галузі неврології гармонійно узгоджуються з логікою постнекласичної раціональності, згідно з якими конструювання являє собою основу діяльності мозку і людської психіки. Головним інструментом конструювання постає інтерпретація, яка з аксіологічної точки зору являє собою творення Читачем нової внутрішньої і зовнішньої реальності на основі взаємодії його смислового поля зі смисловим полем Автора. «Емоції не є реакціями на світ, а ви – не пасивний отримувач сенсорних сигналів, а активний конструктор власних емоцій» (Барретт, 2018, с.65). Екстраполюючи такий погляд на особистість в контексті її життєвого шляху, можна стверджувати, що інтерпретація є інструментом його конструювання. Це відбувається шляхом узгодження екстра- чи інтернальних сигналів із минулим сенсорно-перцептивним і поняттєвим досвідом, на основі чого відбувається його підкріплення або корекція.

Інтерпретація також виявляється нерозривно й нелінійно пов'язаною з розумінням. Останнє має виражений аксіологічний характер і передбачає ідентифікацію мети, латентного та іманентного сенсу, закладеного у внутрішній реальності індивіда. Маючи дорефлексивний характер, розуміння відрізняється від усвідомлення, яке передбачає експлікацію причинно-наслідкових зв'язків та їх критичний аналіз. Воно

спрямоване на ідентифікацію і визначення цільової спрямованості передбачень мозку шляхом уловлення прихованих тілесних (наприклад, у випадку психосоматичних розладів) та афективних сигналів. Останні дають змогу розпізнати межі та зміст справжнього Я, відокремивши його від різного роду інтроєктів. А. Ленгле говорить про те, що за допомогою афективних сигналів формується первинна емоція, яка містить у собі «афективну первинну оцінку сприйнятого. Ця оцінка формується за допомогою віднесення сприйнятого до базового ставлення до життя» (Ленгле, 2011, с.307). Таким чином, у первинній емоції міститься іманентний смисл, який вилюється через застосування механізму інтерпретації та ідентифікується завдяки розумінню. Тільки у разі успішної ідентифікації, експлікації цього іманентного смислу уможливується його коректне втілення.

Прихильники класичного погляду на емоції наголошують на важливості їх контролю, умінні відкладати задоволення своїх бажань, а також на необхідності підпорядкування емоцій мисленню. Дослідники ж, які керуються логікою постнекласичної раціональності, стверджують, що «не можна подолати емоції за допомогою раціонального мислення» (Барретт, 2018, с.138). Остання точка зору видається нам найбільш слушною для визначення ролі емоцій загалом та EQ зокрема в процесі життєздійснення особистості. Емоції надають сенсу діяльності, дозволяють особистості розставляти пріоритети та здійснювати вибори. І сумнівно, що підпорядкування їх раціональному мисленню автоматично означатиме успішне торування конгруентного Я життєвого шляху. Адже усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у функціонуванні власних емоцій не означатиме автоматичного розуміння цільової спрямованості репрезентованих у них інтенцій. Іншими словами, відповідь на питання «Чому?» не співвідносна з відповіддю на питання «Для чого?».

Д. Гоулман (2018) пише, що для того, щоб не перебувати в полоні емоцій, контролювати їх, потрібно вміти щодо них зайняти позицію спостерігача. Втім, уміння дистанціюватися від емоцій, афекту хоч і веде до покращення саморегуляції, зовсім не означає уловлення закладеної в них інтенції, що надає емоції аксіологічного характеру. Коли мова йде про життєздійснення, то на перший план виходить не тільки вміння контролювати емоції, відкладати задоволення своїх бажань, але й розуміння

того, *що* саме хоче людина і *як* його досягнути. Задля цього потрібно знайти баланс між дистанціюванням від емоцій та перебуванням у їх потоці. Перше є максимально корисним на актуальному, а друге – на базовому рівнях. Дистанціювання не дозволяє емоціям взяти гору над здоровим глуздом у ситуаціях міжособистісної взаємодії, а помірне «перебування в потоці» сприяє розумінню значення власних емоцій та почуттів. Отже, емоції постають як об'єктом контролю, так і джерелом латентного смислу, основи якого закладаються референтними особами дитини, та в процесі онтогенезу все більше конструюються самостійно й автентично. На цей процес впливають не тільки базові емоційні установки, засвоєні сценарії тощо, але й той дискурс, у який вплетена особистість, з яким вона пов'язана стосунками взаємної детермінації. Відтак особистість постає не тільки стороннім спостерігачем своїх емоцій, але й їх активним учасником, конструктором.

Зазначене дозволяє припустити, що емоції мають не тільки причинну, але й цільову детермінацію. Емоції завжди мають автора, а отже, визначену його ціннісно-смысловим полем, бюджетом тіла детермінацію, а також цільове спрямування. Класичний погляд на емоції спонукає до пошуку причин, а конструкціоністський – мети. Причому апологети обох позицій, намагаючись підтвердити свої погляди, відповідно інтерпретують результати власних досліджень та піддають критиці дослідження послідовників іншого підходу. Однак у контексті вивчення функцій та ролі EQ в процесі життєздійснення особистості конструкціоністське трактування емоцій видається нам більш перспективним з огляду на наявне в ньому ціннісне ядро, глибинний характер (основна увага зосереджена на базовому рівні) і спрямованість у майбутнє. Це дозволяє стверджувати, що емоції завжди відповідають меті, яка характеризується різним рівнем розуміння й усвідомлення. Мета ж формується в процесі життєздійснення особистості. І що краще життєвий сценарій узгоджений на всіх рівнях ідентичності (за В. Карікашем [2008], існує базова, характерологічна і ситуативна ідентичність), то більш конгруентним є життя людини. При цьому індивід може розуміти, що все робить правильно, перебувати у гармонії з собою і зі світом, але не усвідомлювати повною мірою свого сценарію, причин його появи і можливих наслідків.

Будучи одними з фундаторів класичного підходу, Дж. Мейер і П. Селовей вважають, що в основі EQ лежать п'ять категорій здібностей: 1) усвідомлення власних емоцій; 2) регулювання емоцій; 3) самомотивація; 4) уміння розпізнавати та розуміти емоції інших людей; 5) уміння підтримувати доброзичливі стосунки з навколишніми. Завдяки цьому реалізуються інтерпретативна, регулятивна, адаптивна та активізуюча функції EQ. Однак поза увагою залишається його ціннісний складник, який найбільше проявляє себе в контексті дослідження особливостей життєздійснення особистості.

Утім, слід зауважити, що класичний погляд на емоції та EQ хоч і не акцентує увагу на їх ціннісному потенціалі, але й не заперечує його. Так, Д. Гоулман, вважаючи фізіологічною основою EQ взаємозв'язки між неокортексом і мигдалеподібним тілом, пише, що «без мигдалини людина не може вкласти в життя власний сенс» (Гоулман, 2018, с.51). Ця точка зору, незважаючи на критику з боку конструкціоністів, експлікує проблему необхідності ретельного дослідження ціннісного компоненту EQ, який суттєво доповнює й наповнює його соціальний складник.

Функції EQ суттєво розширюються за умови дотримання постнекласичного погляду на емоції. Так Л. Ф. Барретт виокремлює такі функції емоцій: 1) утворення значень; 2) приписування дій; 3) регулювання бюджету тіла (за допомогою понять); 4) емоційна комунікація; 5) суспільний вплив (Барретт, 2018, с.223-224). Перші три можна умовно згрупувати як інтернальні, а решту – як екстернальні. З одного боку, такий погляд на емоції справді більш чутливий до експлікації аксіологічного вектору EQ, а з іншого, – відкриває нові горизонти для подальшого дослідження його ролі в процесі життєздійснення особистості. Вони полягають у можливості виокремлення тих компонентів EQ та притаманних їм механізмів, які найбільш суттєво впливають на цей процес.

Такими компонентами, на наш погляд, є організмичне чуття та емоційна компетентність, що нерозривно пов'язані одне з одним та взаємно детерміновані. Перше сприяє ідентифікації афекту та первинної емоції, має виражений інтернальний (аксіологічний) вектор та найбільш чітко простежується при ментативному способі самоконструювання, тоді як емоційна компетентність відповідає за втілення в життя найбільш вдалого з точки зору ситуації передбачення, сконструйованого мозком.

Їй притаманна соціальна спрямованість і домінуюча роль у наративному способі життєздійснення.

Таким чином, організмичне чуття постає механізмом розуміння, а емоційна компетентність – інтерпретації. Мозок людини запрограмований інтерпретувати отримані сигнали та конструювати дійсність. Наслідком його роботи є конструювання себе в соціумі, у межах того дискурсу, який і впливає на інтерпретативні схеми мозку. Організмичне чуття, своєю чергою, забезпечує розуміння значущих у контексті життєздійснення передбачень, генерованих мозком, та є запорукою вдалого вибору траєкторії життєвого шляху. Припускаємо, що їх неврологічними відповідниками є діяльність інтероцептивної і контрольної мереж головного мозку. Перша відповідає за інтерпретацію екстер- та інтернальних сигналів, а друга – за встановлення міри їх конгруентності як середовищу, так і Я на всіх рівнях ідентичності. «Мережа пасивного режиму роботи мозку об'єднує минуле, теперішнє і майбутнє» (Барретт, 2018, с.470), тим самим слугуючи неврологічною основою базової ідентичності людини.

Отже, інтерпретація та розуміння, а також відповідні їм емоційно-інтелектуальні механізми – організмичне чуття й емоційна компетентність – постають як невід'ємними атрибутами діяльності мозку, так і психіки людини. Їхній розвиток взаємно детермінований та нерозривно пов'язаний із соціальною взаємодією.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Класичний та постнекласичний погляди на емоційний інтелект мають не тільки значні світоглядні відмінності, але й суттєво відрізняються у баченні сфери його застосування. Перший передбачає гіпотезу про те, що емоції мають чітку локалізацію в мозку, і для успішного функціонування особи в соціумі їх обов'язково необхідно навчитися розрізняти, контролювати, регулювати і спрямовувати. Це відбувається завдяки підпорядкуванню афекту загалом та емоцій зокрема раціональному мисленню. Емоції виникають внаслідок дії екстра- чи інтернальних сигналів, на яких мозок і особистість змушені реагувати. Неокортекс обмежує можливий негативний вплив більш швидкого реагування на зовнішні сигнали з боку лімбічної системи. Це, своєю чергою, підвищує якість життя людини в суспільстві, рівень її самосвідомості, саморегуляції та

в кінцевому рахунку сприяє досягненню успіху в сфері Діяльності, Контактів і Тіла (уникнення появи психосоматичних розладів, адикцій тощо).

Постнекласичний погляд, не нівелюючи необхідності контролю над власними емоціями на поведінковому рівні, робить основний акцент на їх конструюванні особистістю, що має неврологічне підґрунтя. Мозок людини конструює психічну реальність на підставі минулого досвіду, що звіряється з актуальними умовами дійсності. За її конструювання відповідає інтероцептивна, а за перевірку – контрольна мережі головного мозку. Таким чином емоції постають продуктом людської творчості, які не містять чіткої локалізації в структурах мозку. Вони також пов'язані стосунками взаємної детермінації з домінуючим у системі (суспільстві, сім'ї тощо) дискурсом.

Постнекласичний погляд на емоції є значно чутливішим для експлікації аксіологічного вектору EQ, що особливо чітко простежується в дослідженні процесу життєздійснення особистості. Під таким ракурсом компонентами EQ постають організмичне чуття і емоційна компетентність, які є механізмами розуміння та інтерпретації відповідно.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в емпіричному підтвердженні окреслених теоретичних положень, що дасть змогу остаточно оформити новий погляд на емоційний інтелект і його роль у процесі життєздійснення.

Список використаних джерел

- Барретт Л. Ф. Як народжуються емоції: Таємне життя мозку. Пер. з англ. Я. Лебеденка. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 480 с.
- Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.
- Карикаш В. И. Пять вершин на жизненном пути: психотерапия посредством трансформации экзистенциальной идентичности. *Позитум Украина : науч.-практ. ж-л.* 2008. № 2. С. 18–20.
- Лэнгле А. Эмоции и экзистенция. Пер. с нем. О. А. Шипиловой. Харків : Гуманитарный Центр, 2011. 332 с.
- Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : 2003. 159 с.
- Пезешкиан Н. Тренинг разрешения конфликтов. Психотерапия повседневной жизни. Пер. с нем. Москва : Институт позитивной психотерапии, 2007. 2-е издание. 296 с.

- Психология личности: Словарь-справочник / Под ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. Киев : РУТА, 2001. 320 с.
- Степин В. С. Теоретическое знание: Структура, историческая эволюция. Москва : Прогресс – Традиция, 2000. 744 с.
- Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1(2). С. 282–288.
- Штайнер К. Эмоциональная грамотность: интеллект с сердцем. Руководство по улучшению личных и профессиональных отношений. – Киев : ТОВ «НВП «Интерсервис», 2016. 303 с.

References

- Barrett, L. F. (2018). Jak narodzhujut'sja emocii: Taemne zhittja mozku [How emotions are generated: secret life of the brain]. Harkiv : Klub simejnogo dozvillja [in Ukrainian].
- Goulman, D. (2018) Emocijnij intelekt [Emotional intelligence]. Harkiv : Vivat [in Ukrainian].
- Karikash, V. I. (2008). Pjat' vershin na zhiznennom puti: psihoterapija posredstvom transformacii jekzistencial'noj identichnosti [Five vertices on the way of life: psychotherapy through the transformation of existential identity]. *Pozitum Ukraina [Positum Ukraine]*, 2, 18-20 [in Ukrainian].
- Ljengle, A. (2011). Jemocii i jekzistencija [Emotions an existention]. Harkiv : Gumanitarnyj Centr [in Russian].
- Nosenko, E. L., Kovriga, N. V. (2003). Emocijnij intelekt: konceptualizacija fenomenu, osnovni funkcii : monografija [Emotional intelligence: the conceptualization of the phenomenon, the main functions: monograph]. Kyiv [in Ukrainian].
- Pezeshkian, N. (2007) Trening razreshenija konfliktov. Psihoterapija povsednevoj zhizni [Conflict resolution training. Psychotherapy of everyday life]. Moskow : Institut pozitivnoj psihoterapii [in Russian].
- Psihologija lichnosti: Slovar'-spravochnik (2001). [Psychology of pvesonality. Dictionary-directory]. (Eds.) P. P. Gornostaj, T. M. Titarenko. Kyiv : RUTA [in Russian].
- Stepin, V. S. (2000). Teoreticheskoe znanie: Struktura, istoricheskaja jevolucija [Theoretical knowledge: structure, historical evolution]. Moscow : Progress [in Russian].
- Shpak, M. (2011). Emocijnij intelekt v konteksti suchasnih psihologichnih doslidzhen' [Emotional intelligence in the context of modern psychological research]. *Psihologija osobistosti [Psychology of personality]*, 1, 282-288 [in Ukrainian].
- Shtajner K. (2016). Jemocional'naja gramotnost': intellekt s serdcem. Rukovodstvo po uluchsheniju lichnyh i professional'nyh odnoshenij [Emotional literacy: intelligence with the heart. Guide for improving personal and professional relationships]. Kyiv : TOV «NVP «Interservis» [in Russian].

Ye. Karpenko

MODERN VECTORS OF THE STUDY OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF AN INDIVIDUAL

The article deals with the theoretical analysis of modern approaches to the study of emotional intelligence (EQ) of an individual. The classic understanding of EQ maintains that emotions are localized in the brain and one must learn to distinguish, control, regulate and direct them for the successful functioning in the domains of Activity, Contact and Body Functions. In accordance with this view, the emotional sphere is subject to rational thinking, which prevents affect from going beyond the limits of socially acceptable norms. It is believed that emotions arise under the influence of external or internal stimuli, which an individual has to react to using brain structures. Neocortex limits possible negative effects of a hasty response to external stimuli by the limbic system, in general, and the almond-shaped body, in particular. In its turn, this raises the quality of human life in society, the level of self-awareness, self-regulation and ultimately contributes to the achievement of success.

The post-nonclassical approach extends the concept of emotions, and hence the potential of studying EQ. It places a major emphasis on the neurological nature of their construction by an individual. Thus, an individual constructs a psychic reality based on past experience, taking into account the actual environment conditions. The interoceptive brain network is responsible for its construction while the controlling brain network monitors its functioning. Thus, emotions are the product of human creativity and are not localized in certain brain structures. They are also mutually determined with the dominant discourse in society.

The post-nonclassical view on emotions is not capable of explaining the axiological vector of EQ more effectively, as can distinctly be seen in the study of personal life fulfillment. In this perspective, the EQ components appear to be the organismic sense and emotional competence, which are also the mechanisms of understanding and interpretation, respectively.

Key words: *individual, emotional intelligence, life fulfillment, understanding, interpretation, discourse, organismic sense, emotional competence.*

Надійшла до редакції 7.12.2018 р.